

Suomalainen työttömyys

MATTI VIRÉN

VATT

Matti Pohjola (toim.), *Suomalainen työttömyys*, Taloustieto Oy, Helsinki 1998.

On varmaan kohtuullista, että suomalaista työttömyysongelmaa tutkitaan ja tutkimustuloksista raportoidaan myös suurellekin yleisölle. Pohjolan kirjalle (käytämme seuraavassa tätä lyhennettä, vaikka termi on ehkä kirjan muita kirjoittajia ja tutkimuksen rahoittajia kohtaan hieman epäreilu) on tässä suhteessa hyvä sosiaalinen tilaus. Aiheen ajankohtaisuus tuntuu tosin hieman pienentyneen, mutta voimme varmaan olla levollisella mielellä sen suhteen, että jatkossa työllisyysongelmia varmaan piisaa ja tarvitaan vielä monta työttömyyskirjaa.

Pohjolan kirja on massiivinen, ehkä osin sen meille monelle tutun ilmiön johdosta, että kirjoittajat eivät ole ehtineet kirjoittaa suppeammin. Osin se johtuu kuitenkin siitä, että kirjaan sisältyy joukko erityisteemoihin liittyviä artikkeleita koskien nuorisotyöttömyyttä, pitkäaikaistyöttömyyttä, työttömien työllistymistä ja alueellista työttömyyttä. Työttömyyden kaikkien ulottuvuuksien tarkastelussa on aina se varjopuoli, että varsinainen analyysi helposti hukkuu erilaisten rakenteellisten ja institutionalis-

ten ongelmien joukkoon.

Kirjan jonkinlaisena ongelma onkin juuri hajanaisuus. Kun lähes kaikkiin talouden osatekijöihin otetaan kantaa, jää punainen lanka helposti piiloon. Toki on niin, että työttömyyttä ei voi tarkastella pelkästään työmarkkinoiden näkökulmasta, mutta jos valjastaa analyysia varten koko makroteorian, saattaa olla vaikea käydä kaikkia asioita kunnolla läpi ja – mikä tärkeintä – todentaa kaikkia päätelmiä ja suosituksia.

Jälkimmäistä ongelmaa valaissee seuraava valikoiva lista Pohjolan kirjan tuloksista ja suosituksista:

(1) Työttömyyden raju kasvu 1990-luvun alussa johtui välittömästi Suomen kansantalouden kokeman laman syvyydestä. Se puolestaan johtui suurelta osin tuotantotoiminnan tehottomuudesta, joka oli syntynyt vähitellen elinkeinoelämän säätelyn kaudella (s. 315 & 431).

(2) Alhaisen reaalikoron varmistava talouspolitiikka onkin siksi neuvoista paras (s. 440).

(3) Talouspolitiikan on oltava ekspansiivista, jotta työttömyys laskisi pysyvästi (s. 432).

(4) Poliitikasta päättävien olisi kuitenkin ymmärrettävä, että niin kauan kuin työmarkkinamme eivät olennaisesti muutu, työmarkki-

noilta ei ole odotettavissa tuntuvia inflaatiopaineista, ennen kuin työttömyys laskee lähelle kahdeksaa prosenttia (s. 433).

(5) Koska yritysten työn kysyntä on hyödykkeiden kysynnästä johdettua, tämä (työvoiman kysynnän) joustamattomuus on ainakin osin ollut seurausta kilpailun vähäisyydestä ja muiden tuotannontekijöiden (esimerkiksi yrittäjyyden) tarjonnan rajoituksista. Yritysten perustamisen esteet ja vaikeudet, pääomamarkkinoiden sääntely, riskirahoituksen tarjonnan puute, yritysten keskinäisen kilpailun vähäisyys, kauppojen aukioloaikojen rajoitukset ja monet muut tekijät vähentävät työvoiman kysyntää. Tällaisessa tilanteessa reaali-palkan muutokset eivät juurikaan vaikuta työvoiman kysyntään. Hyödyke- ja pääomamarkkinoiden jäykkyyksien purkaminen on tarpeen (s. 435).

(6) Rakenteellista työttömyyttä voidaan alentaa parantamalla markkinoiden toimintaa... Suomen integroituminen EU:n sisämarkkinoihin ja yhteisen rahan käyttöönotto voidaan nähdä reformina, joka parantaa työllisyyttä hyödykemarkkinoiden toimintaa tehostamalla (s. 434).

(7) Vientikysynnän lisäksi myös kotimaisen kysynnän ripeä kasvu on tarpeen. Korkean työttömyyden vuoksi talouskasvua hillitseviin toimiin ei ole tarvetta (s. 441).

(8) Työttömyysvaihteluiden estäminen vaatii makrotaloudellista vakautta (s. 441).

(9) Keskitetyn työehtosopimusjärjestelmän ylläpitäminen on siksi järkevää suomalaisissa olosuhteissa (s. 442).

(9) Talouspolitiikan painopisteen tulee olla pitkäjänteisissä ja johdonmukaisissa ohjelmissa. Kansantaloutta ei kyetä enää ohjaamaan pääoman vapaan liikkuvuuden oloissa muulla tavoin kuin välillisesti vaikuttamalla yritysten ja työntekijöiden toimintaedellytyksiin ja markkinoiden toimivuuteen. Talouspolitiikan

painopiste on siksi muuttunut suhdannepolitiikasta rakenne- ja kasvupolitiikan suuntaan (s. 443).

(10) Omistusasumisen yleisyys muodostaa Suomessa esteen työvoiman liikkuvuudelle. Vuokra-asuntojen rakentamisen tukemista tulisikin harkita työvoiman liikkuvuutta edistävänä ja työvoiman kysyntää lisäävänä toimenä (s. 443).

(11) Investointitoiminnan tukemiseen julkisen vallan toimin ei näin ollen ole mitään tarvetta (s. 440).

Kuten sanottua, tässä on vain muutamia "valittuja paloja" Pohjolan kirjan suosituksista. Näidenkin perusteella voidaan aiheellisesti kysyä, ovatko kaikki suositukset välittämättä sopusuunnassa keskenään. Esimerkiksi ajatus pysyvästi ekspansiivisesta politiikasta ja pyrkimys "vakauteen" kuulostavat ristiriitaiselta. Toisaalta Pohjolan väitteet liian suuresta pääomakannasta ja tarve alhaiseen reaali-korkoon eivät ole aivan selvästi samansuuntaisia päätelmiä.

Suurempi ongelma liittyy kuitenkin kahteen muuhun argumenttiin, jota kirjan analyysiosassa voimakkaasti painotetaan. Hieman yksinkertaistan kyse on väittämistä, joiden mukaan (a) työttömyys ei johdu työmarkkinoiden tehottomuudesta vaan hyödyke- ja rahamarkkinoiden puutteista ja (b) suhdanne-politiikkaa ei enää tarvita.

Kaikki varmaan ymmärtävät, että nämä ovat potentiaalisesti erittäin kauaskantoisia tuloksia. Eri asia vaan on, ovatko ne sopusuunnassa nykytietämyksen tai Suomea koskevan datan kanssa.

Jos argumentoidaan (Pohjolan tavoin), että ongelmiamme taustalla ovat huonosti toimivat hyödyke- ja pääomamarkkinat, ei työmarkkinat, olisi varmaan osoitettava, että Suomessa hyödyke- ja pääomamarkkinat toimivat huo-

nommin kuin muissa maissa ja työmarkkinat paremmin. Toinen tapa edetä empiirisissä analyyseissa olisi osoittaa, että hyödyke- ja pääomamarkkinoiden toiminta on heikentynyt Suomessa kun taas työmarkkinat ovat tulleet paremmin toimiviksi. Tällaisia analyyseja Pohjolan kirjaan ei sisälly, vaikka johtopäätösten kannalta se olisi ollut välttämätöntä.

Pohjolan kirjan politiikkasuositukset ja kirjaan sisältyvät empiiriset analyysit liittyvät muutoinkin hyvin vähän toisiinsa. Kuvaavaa on, että Pohjolan itsensä kirjoittamissa kappaleissa viitataan vain aniharvoin kirjan empiiriin analyyseihin. Vaikuttaa siltä, että jälkimmäiset harjoitukset ovat kirjassa vain täytemateriaalina. Toki niihinkin liittyy joitain tuloksia, jotka periaatteessa voisivat antaa tukea Pohjolan filosofoinnille. Eritoten tulee tällöin mieleen Kianderin ja Pehkosen (KP) kirjoitus, jossa he esittelevät työttömyysasteregressioitaan, joissa reaalkorko on ehdottomasti tärkein muuttuja. KP:n mukaan yhden prosenttiyksikön reaalkoron muutos saa aikaiseksi lähes saman suuruisen muutoksen työttömyysasteessa.

Näin ollen korkealla reaalkorolla voidaan selittää työttömyysasteen rajua kasvu 1990-luvun alussa (KP:n data päättyy 1994). Ongelma tässä yhteydessä on tietenkin se, että KP olettavat reaalkoron eksogeeniseksi, mikä on hieman uskallettua, koska he itsekin arvioivat reaalkoron taustalla olevia tekijöitä seuraavasti: "Reaalkorko nousi jyrkästi 1989 ja pysyi erittäin korkeana vuoden 1992 loppuun asti. Koron nousun taustalla oli epäluottamus kiinteää valuuttakurssia kohtaan eli devalvaatiospekulaatio. Epäluottamuksen taustalla voidaan nähdä heikentynyt vientikehitys, jonka aiheuttivat heikko kansainvälinen talouskehitys ja epäedullinen hintakehitys. Lisäksi kansainvälisten korkojen nousu lisäsi aiemmin kumuloituneen ulkomaisen velan hoitokuluja. Näiden

tekijöiden vuoksi valuuttakurssimuutosten todennäköisyys kasvoi. Epäluottamus purkautui syksyllä 1992, kun markka laskettiin kellumaan ja kiinteän valuuttakurssin politiikasta luovuttiin. Seurauksena oli nimelliskorkojen tuntuva alentuminen. Tämän jälkeenkään reaalkorko ei alentunut kovin nopeasti, koska myös inflaatio hidastui merkittävästi." (s. 163-164). Tämän pitkän sitaatin perusteella on hieman vaikea tulkita KP:n reaalkorkovaiikutuksen suuruutta. Kysehän ei selvästikään ole siitä, että tässä yhteydessä reaalkorko heijastaisi rahapolitiikan kireyttä vaan lähinnä politiikan uskottavuusongelmaa. Uskottavuusongelma voi taas johtua siitäkin, että markkinat eivät usko työmarkkinoiden voivan sopeutua siten, että talous selviäsi ilman valuuttakurssimuutoksia. Jos (niin kuin esim. Eichengreen ja Jeanne 1998 argumentoivat) työttömyys on uskottavuusongelman syy, estimoitavasta työttömyysasteyhtälöstä tulee identiteetti, jossa työttömyydellä selitetään työttömyyttä.

Ekonometrian kannalta tämä merkitsee tietenkin sitä, että yksinkertainen työttömyysasteen ja reaalkoron PNS -regressio ei ole korrekti tapa arvioida korkovaiikutusten suuruutta. Ehkä vieläkin suurempi ongelma on kuitenkin juuri se, että korkovaiikutuksen talusteoreettinen perustelu jää arvailujen varaan. Vaikka on hyvin mahdollista, että korolla on vaikutusta työvoiman kysyntään, on tästä vielä pitkä matka siihen, että korko selittäisi yli puolet työttömyysasteen muutoksista, niin kuin KP:n mukaan asia on ajanjaksona 1991-1994.

Pohjolan omat analyysit perustuvat regressioiden sijaan lähinnä kuviotarkasteluihin. Vertailemalla reaali-palkan ja työ tuottavuuden suhdetta Pohjola päättelee, että "tarkastelu vahvistaa edellisen kuvan arvion siitä, ettei korkea reaali-palkka voi olla työttömyyden pitkittymisen syy 1990-luvulla, sillä laskelman mukaan palk-

ka on alittanut työn rajatuottavuuden arvon vuoden 1993 jälkeen”. Tällainen tulkinta on hieman ongelmallinen, koska liian korkea reaali-palkka selvästi avitti työllisyyden romahtamista vuosina 1990-1992, ja työllisyyden supistaminen taas näkyi suoraan työvoiman tuottavuuden kasvuna (mitään teknologista ihmettä ei noina vuosina varmaan tapahtunut). Se miksi työllisyys ei ole laman päättymisen jälkeen palannut aiemmalla tasolle, on tietysti mielenkiintoinen kysymys. Selitystä on kuitenkin ehkä turha hakea koko kansantaloutta koskevista kuvista. Esimerkiksi konkurseilla (joita kirjassa ei itse asiassa tarkastella lainkaan) on voinut olla merkittävä hystereesivaikutus työllisyyteen. Toisaalta kokemukset siitä, että palkkoja ei pahimmassa lamatilanteessakaan voida supistaa, on voinut hyvinkin myötävaikuttaa siihen asenteeseen (ja teknologisiin ratkaisuihin), että kaikessa tuotannossa pyritään selviytymään minimeillä. Nämä ovat tietenkin kaikki spekulointeja, mutta tuntuu ilmeiseltä, että palkkakehitystä ei voi kokonaan vapauttaa vastuusta työttömyyden (sen pitkittymisen) syitä haettaessa.

Suomi ei tietenkään ole ainoa Euroopan maa, jossa on työttömyyttä. Päinvastoin Suomen tilanne on paljolti samalainen kuin Manner-Euroopassa; ero on vain siinä, että työttömyyden kasvu ajoittui vuosikymmentä myöhemmäksi kuin muualla. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna tuntuu väärältä hakea työttömyyden syitä nimenomaan Suomea koskevista tekijöistä. Toisaalta jos Suomea koskeva selitys on oikea, sen pitäisi toki päteä muissakin maissa. Tässä suhteessa tuntuisi mielekkäämmältä tukeutua esimerkiksi Blanchardin (1998) tapaiseen mallikonstruktion, jonka avulla voisi arvioida paitsi kehitystä ajassa myös maakohtaisia eroja. Todettakoon muuten, että Blanchard itse tulkitsee tuloksiaan siten, että työttömyy-

den kasvun syynä Euroopassa on ollut reaali-palkkojen liiallinen kasvu suhteessa tuottavuuden kasvuun ja siitä seurannut tuotannon ja tulojen rakennesopeutuminen. Toinen mainitsemisen arvoinen esimerkki siitä, miten työttömyysongelman syitä olisi voinut tarkastella kansainvälisessä perspektiivissä, on Nickell (1998).

Tässä yhteydessä on ehkä paikallaan pohtia vielä kirjan suhdannepolitiikkaa koskevia kannanottoja. Pohjola ei ole ensi kertaa puhumassa suhdannepolitiikan lopusta. Siinä ei tietenkään sinänsä ole mitään vikaa: samalaisia puheita on toki kuulunut joidenkin amerikkalaisten ekonomistien taholta. Kohtuuden nimissä on kuitenkin syytä todeta, että ajatus suhdannepolitiikan tarpeettomuudesta ei edusta mitään “mainstream” -ajattelua ekonomistien keskuudessa edes Amerikassa. Suomessa tämä ajatus putkahti pinnalle hieman yllättäen EMU-valmistelun yhteydessä. Tällöin tätä argumenttia esitettiin lähinnä siksi, että sen perusteella luopuminen kansallisesta rahapolitiikasta (ja kansallista finassipolitiikkaa koskevat rajoitukset) voitiin selittää merkitykseltään vähäpätöisiksi.

Olen itse suhtautunut politiikka-aktivismiin verraten nihkeästi, mutta en silti oikein usko, että suhdannepolitiikka olisi merkitykseltään vain promilleluokkaa. Erityisesti Suomen kaltaisessa massa, jossa häiriöitä on suhteellisesti ottaen paljon ja ne ovat suuria ja jossa työmarkkinat toimivat vähemmän täydellisesti, suhdannepolitiikalla on selvästi onnistumisen mahdollisuuksia. Se että Suomessa näyttö onnistuneesta politiikasta on jäänyt vähänlaiseksi, on ehkä enemmänkin seurausta poliittisten instituutioiden heikosta toiminnasta, koko itsenäisyyden ajan vallinneesta “luokkataistelu” -asenteesta ja taloustieteellisen tietämyksen heikosta tilasta kuin suhdannepolitiikan kyvyttömyydestä sinänsä.

Pohjolan kirjassa on toki paljon tavaraa, mutta mukaan on mahtunut myös joitain ilmeisiä virheitä ja epäilyttäviä tilastollisia konstruktioita. Niinpä esimerkiksi funktionaalisen tulo- ja osuuden osalta (s. 254) demonstroidaan työvoiman tulo-osuuden supistuneen peräti 10 % v. 1996. Luku (ts. ao. kuvio) on tietenkin virheelinen. Ehkä ongelmallisempia ovat kirjaan sisältyvät arviot työvoimavirroista eri maissa (s. 32). Esimerkiksi Suomen luvut ovat USA:n tasolla ja lähes kymmenen kertaa suuremmat kuin Saksassa.

Näiden lukujen perusteella Pohjola arvioi Suomen työmarkkinoiden toimivan pikemminkin amerikkalaisten kuin eurooppalaisten työmarkkinoiden tavoin. Ongelma on kuitenkin siinä, että eri maiden tilastot ovat tässä suhteessa vain heikosti vertailukelpoisia. Esimerkiksi lomautukset sisältyvät joissain maissa työvoimavirtoihin, joissain ei. Siksi Pohjolan päätelmä on ehkä hieman ennenaikainen. Kansainvälisiin tilastoihin liittyy tietysti monta muutakin vertailuongelmaa, joihin kirjassa kiinnitetään huolellisesti vähän huomiota. Niinpä esimerkiksi yritysten voittoja koskevat vertailut (s. 301) näyttäisivät osoittavan, että Suomen tilanne on hyvin poikkeuksellinen. Suomen tehdasteollisuudessa, jota vertailut koskevat, brut-

totoimintaylijäämä on tuotannon rakenteesta johtuen poikkeuksellisen suuri ja siksi kohtuullista olisi ollut esittää myös pääoman tuottoasteita, jotka, se tässä todettakoon, ovat kohtuullisen hyvin linjassa muiden maiden kanssa.

Pohjolan kirja tarjoaa yhden tavan arvioida työttömyysongelman syitä. On kirjassa esitetyistä selityksistä mitä mieltä tahansa, on kirja varmasti hyödyllinen siksi, että asiat on koottu yksiin kansiin ja keskustelulle on tarjottu vähintään tarpeeksi virikkeitä. Liekö sitten taloustieteellisen kulttuurin takapajuisuutta, että keskustelua ei näytä syntyvän.

Kirjallisuus

- Blanchard, O. (1998) Revisiting European Unemployment: Unemployment, Capital Accumulation and Factor Prices. *NBER Working Paper* 6566.
- Eichengreen, B. and O. Jeanne (1998) Currency Crisis and Unemployment: Sterling in 1931. *NBER Working Papers* 6563.
- Nickell, S. (1998) *Labour Market Institutions and Economic Performance*. Tinbergen Institute, Amsterdam.